

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 95 1974

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

mångskiftande företeelse. Det ligger något till hälften sunt i en sådan inställning. Den tar hänsyn till de olikartade förhållanden som rådde i det på många sätt splittrade Tyskland och den gör rättvisa åt det faktum att »jakobinerna» inte var en större grupp än att det är meningsfullt och i princip möjligt att särskilja varje betydelsefull individuell insats. Men å andra sidan ignorerar en sådan terminologisk puritanism att det här rör sig om människor som hölls samman av ett gemensamt synsätt och som på ett ganska likartat sätt besvarade de utmaningar som den historiska situationen gav. Det måste vara rimligt att ge en gemensam beteckning åt de män som från den »andra» franska revolutionen hösten 1792 och fram till Napoleons makttillträde »postulerade die politische Gleichheit und Freiheit aller Bürger, unabhängig von deren Herkunft, Besitz und sozialer Stellung, in einem republikanischen Staatswesen und riefen das Volk zum Umsturz der bestehenden Sozialordnung auf». (I: VIII.) Något angeläget behov av att reservera termen för sådana som mera otvetydigt stod i förbindelse med den franska jakobinklubben föreligger inte. Och som term är ordet kort, koncist och slagkraftigt, det är inte oväsentligt. Givetvis utgår en stark suggestion från ordet och det kan därför inge förväntningar om att de tyska jakobinerna svarade för en historisk insats som kan jämföras med de franskas. Men i de här presenterade antologierna används inte termen på ett otillständig sätt och kompletteras f. ö. av beteckningen »revolutionära demokrater».

Jakobinismen representerade en möjlig väg för »den tyska borgerlighetens talesmän» hösten 1792. Om den vägens vandrare tidigare varit okända vet vi så mycket mer om de storheter som valde den andra vägen och uppsökte en kompromiss med den gamla ordningen. Av dessa var Wieland inte den störste, men han var i hög grad representativ. Weyergrafs lilla avhandling sammanfattar Wielands försök att i takt med den snabba revolutionsprocessen motivera hur det borgerliga förnuftet kan utvecklas och mogna även i ett feodalt och absolutistiskt statssystem. Boken utreder och sorterar hans argument. Det är som en katalog över de liberala upplysningsmännens ideologiska arsenal den har sin främsta förtjänst. Tyvärr har Weyergraf valt en påfrestande presentationsform. Framställningen är i långa stycken ett citatmontage men det är omöjligt att utan tillgång till Wielands samlade skrifter veta varifrån citaten är hämtade och, framförallt, från vilket år de är; det är ju fråga om en utredning av synpunkter som utvecklas under trycket av en hastig politisk utveckling och kronologin är därför särskilt viktig. Tåta ekon ur social- och beteendevetenskaplig jargong stör, liksom de många tillrättavisningarna av Wieland för bristande tankeskärpa. Ett exem-

pel: »Indem er die klassenspezifische bürgerliche Vernunft zur allgemeinen hypostasiert und somit auch dem Adel unterstellt, übersieht er, dass feudale Herrschaft substantiell dem bürgerlichen Vernunftbegriff widersprechen musste», osv. (s. 85). Den retoriska snårigheten skadar författarens försök att huvudsakligen på textinterna grunder analysera skifningarna i Wielands försök att avgränsa och befästa sin ideologiska position.

Wieland kommer väl aldrig att mötas med samma respekt som jakobinerna, men han och de andra liberalerna gjorde ju i viss mening det riktiga. De valde att anpassa sig till en historisk situation som just då inte gick att förändra i grunden. Det ironiska eller tragiska med Wieland och hans meningsfränder är att de trodde att den kunde förändras. De var starkare i sin övertygelse om revolutionens framgång än många av jakobinerna. Det var därför de vände sig mot den.

Christer Åsberg

Hans Ritte: *Das Trinklied in Deutschland und Schweden. Vergleichende Typologie der Motive. Bis 1800.* Wilhelm Fink Verlag, München 1973.

Den europeiska dryckesvisediktningen från antiken till våra dagar har länge varit ett i stort sett outforskat område. Om den franska och engelska dryckesvisan finns bara kortare studier, om den tyska har tidigare funnits bara två längre verk: Steidels *Die Zecher- und Schlemmerlieder im deutschen Volksliede bis zum dreissigjährigen Kriege* (Karlsruhe 1914), nu föråldrad och svåråtkomlig, samt Linnerz *Das Trinklied in der deutschen Dichtung von Johann Hermann Schein bis Viktor von Scheffel* (Köln 1952), vilken tyvärr bara föreligger i maskinskrift. Den svenska dryckesvisan behandlas mycket kortfattat av Castrén i *Stormaktstidens diktning* (Sthlm 1907), av Sandwall i kommentarerna till Lucidors och Runius samlade skrifter och något utförligare och med speciell tonvikt på Bellmans visor i undertecknads *Bellman och Bacchus* (Lund 1973).

I detta läge hälsar man Hans Rittes arbete *Das Trinklied in Deutschland und Schweden* med stor glädje. För detta är en noggrann och systematisk studie av tyska och svenska dryckesvisemotiv från medeltiden och fram till cirka 1800. Rittes material är cirka 500 tyska och lika många svenska belägg samt ytterligare ett par hundra på andra språk, främst franska. För att vidga perspektivet drar han också in en del bibliska, antika och latinspråkiga medeltida parallelexempel. Målet är att komma åt det genre- och tidstypiska, att avgränsa och beskriva de vanligaste dryckesvisemotiven och att visa omfattningen och betydelsen av motivlånen från Tyskland till Sverige. Däremot

strävar författaren i allmänhet inte efter att söka belägga påverkan från en dryckesvisepoet till en annan. Detta är för övrigt nästan ogörligt p. g. a. det faktum att de flesta visorna är anonyma. Dessutom är så många av visornas motiv givna genom den enahanda dryckessituationen – bröderna kring bordet med flaskor och glas – att ett motiv i en och samma utformning med lätthet kan uppstå på två eller flera håll oberoende av varandra. Ca 30 kapitel ägnas var sitt motiv, t. ex. lovprisandet av vinet, berusningen, vinet som kärleksdryck, som medicin, som inspirationskälla för poeten, som föryngringsmedel; dryckesbroderns förhållande till kriget, till hustrun, till döden; flaskan som den älskade; gravskriften över dryckesbrodern och drömmen om att få dö på krogen. I varje kapitel ges först en generell beskrivning av motivet varpå följer antika, bibliska och medeltida paralleller, de tyska beläggen i kronologisk följd och så de svenska. Det tyska inflytandet märks inte minst på användningen av tyska uppmaningar och tillrop i svenska visor och på återkommande rimkedjor med tyskt ursprung såsom saft-kraft och god-mod-blod. Om detta och om regelrätta översättningar av tyska visor till svenska handlar de sista kapitlen i boken.

Rittes bekantskap med de spridda, svåråtkomliga och i många fall endast i handskrift befintliga visorna är imponerande grundlig och vid. Några smärre kompletteringar kan emellertid göras. De Nordiska visböckerna i Uppsala ger t. ex. ytterligare några äldre svenska visor i burschikos stil: »A! A! A! slå win i glasena» (Nordin 1122, 294), som har en tysk förlaga »A, a, a, vivat Saxonia» (Deutsche Studentenlieder, 167); »Friskt up i detta lag» (Nordin 1114, 51); »Bacchi goder/Wätesbroder» (Nordin 1113, 90), vilken bl. a. innehåller motivet *Der Wein als Mittel gegen Liebesleid*; »Hwar och en broder kiär, / tar sitt glaas till Gewähr» (Nordin 1113, 91), vilken bl. a. innehåller motivet *Trinkegefässe als Waffen* och borde höra till kapitlet *Analogien zum Kriegswesen*.

Urvalet visor är tillräckligt stort för att det skall vara möjligt att uttala generella sanningar om den svenska och tyska dryckesvisan. Motivens förvandlingar under skiftande tider och i olika samhällslager beskrivs med omsorg. Framställningen är i huvudsak deskriptiv och något utförligare resonemang om orsaken till *varför* dessa behandlade motiv så envist upprepas århundrade efter århundrade ges inte. Inte heller får vi någon sammanfattande beskrivning av dryckesvisegenren, väl därför att Ritte i första hand är intresserad av motiven i sig själva och finner dem både i verkliga dryckesvisor för laget kring bordet att sjunga och i högtidliga oden till Bacchus, i lärodikter och andra generer avsedda för en läsande publik. Men vill man komma åt orsaken till den förbluffande motivkon-

stansen i backanalisk diktning får man nog utgå från den konkreta situationen där dryckesvisor används. Speciellt eftersom denna situation så ofta finns gestaltad (eller är underförstådd) i visorna. Man vill ställa frågan: vad beror det på att just dessa motiv och inga andra behårskar den tyska och svenska (och förmodligen en stor del av övrig europeisk dryckesvisa)? Detta ger Ritte inget svar på. En begränsning i hans studie är just att den alltför otydligt beskriver förhållandet till den icke-litterära verklighet där visorna diktats och använts. Men det får kanske bli en uppgift för framtida forskare. Den nödvändiga inventeringen av motiv är nu gjord.

Ortvivelaktigt blir Rittes studie ett ovärderligt hjälpmedel för den fortsatta utforskningen av den europeiska dryckesvisan. Den drar fram i ljuset åtskilliga bortglömda visor och ger källhänvisningar som kommer att bespara efterföljare mycken möda, den beskriver och avgränsar ett stort antal viktiga motiv, den klargör tydligt skillnaden mellan olika traditioner och dryckesvisans historia och ger besked om Horatius- och Anakreonöversättningarnas betydelse. Som ett biresultat av sina forskningar kan Ritte göra välgrundade uttalanden om t. ex. Dalins och Bellmans backanaliska poesi. Vad den senares visor beträffar stämmer Rittes och min egen karakteristik påfallande ofta, vilket känns betryggande. Jag hoppas att han, som han antytt i ett brev till mig, får tid att fortsätta sina motivstudier i den backanaliska diktningen också efter 1800.

Bo Nordstrand

Norman Fruman: *Coleridge. The Damaged Archangel*. George Braziller. New York 1971. (London: Allen & Urwin 1972.)

Man ställer sig ofta frågande inför de många omfångsrika amerikanska litteraturkritiska verk som vräks ut på marknaden varje år. Ibland frågar man sig om det »metodiska» petandet i smådetaljer är konstruktivt, eller om det tvärtom skymmer det väsentliga, nämligen själva litteraturen.

Frumans Coleridgebok är omfångsrik och rik på detaljundersökningar. Men jag måste från början deklarerat att den är utomordentligt fascinerande i all sin rikedom. Författaren använder på ett briljant sätt alla tänkbara källor: hittills opublicerade privatbrev, anteckningar och manuskript av Coleridges egen hand, såväl som andra tidsdokument. Den bild som efterhand växer fram är i högsta grad relevant när det gäller diktningen. Fruman för i boken fram många nya värderingar och tolkningar som går stick i stäv mot dem som gällt hittills och som kan synas ytterligt kontroversiella. Jag har